

Ірина КУЗНЕЦОВА,
тренер-викладач з таеквон-До та кікбоксингу
КЗ КДЮСШ № 4 м. Харкова
(Харків, Україна) irynasiest@gmail.com

КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА ЗІ СХІДНИХ ОДНОБОРСТВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена окремим аспектам підготовки майбутніх тренерів до професійної діяльності. У статті визначено сутність поняття «готовність тренера зі східних одноборств до професійної діяльності» у дитячо-юнацьких спортивних школах як цілісне, складне особистісне утворення, інтегративна якість особистості тренера, яка поєднує володіння психолого-педагогічними та спортивно-професійними знаннями, вміннями, навичками, мотивацію досягнення високого спортивного результату, професійно важливі якості, що в сукупності забезпечують ефективне виконання професійної діяльності. У структурі готовності майбутніх тренерів зі східних одноборств до професійної діяльності у дитячо-юнацьких спортивних школах виокремлено такі компоненти: змістово-професійний, особистісний, мотиваційний, комунікативний, професійно-діяльнісний.

Ключові слова: готовність, компоненти готовності, професійна діяльність, спортивна діяльність, тренер, східні одноборства, тренування, учні.

Iryna KUZNETSOVA,
Taekwon-Do and kickboxing coach of sport school № 4 in Kharkiv
(Kharkiv, Ukraine) irynasiest@gmail.com

COMPONENTS OF READINESS OF FUTURE MARTIAL ARTS COACH FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

The article is devoted to separate aspects of the training of future coaches for professional activities. The positions of scientists concerning the interpretation of the concept of "readiness for professional activity" are analyzed. The article defines the essence of the concept of "the readiness of a martial arts coach to professional activity" in children's and youth sports schools as a full-fledged, complex personality formation, integrative quality of a coach personality, which combines the possession of psychological and pedagogical and professional knowledge, abilities, skills, motivation of an achievement of a high sporting result, important professional qualities that together ensure effective performance of professional activity. In the structure of readiness of future martial arts coaches to professional activity in children's and youth sports schools, the components are: content-professional, personal, motivational, communicative, professional-activity. The content-professional component reflects the possession of a future coach by a system of basic knowledge of pedagogy, various branches of psychology (age, pedagogical, social, sports psychology, etc.), physiology, biology and teaching methods of the appropriate sport. The personal component combines the requirements for the professional-pedagogical abilities and important professional qualities of the future martial arts coaches. The motivational component of readiness reflects an internal desire for successful pedagogical activity, the presence of his goals, aspirations, attitudes, interests, motives of professional activity. The communicative component of readiness for professional activity determines the effectiveness of the pedagogical communication of the future coach with children and reflects the process of pedagogical communication. The professional-activity component of the coach's readiness is connected with the implementation of the training process and combines coach pedagogical and sports activities.

Key words: readiness, components of readiness, professional activity, sports activity, coach, martial arts, training, students.

Постановка проблеми. Підвищення ролі спорту, його суспільного значення, загальна його інтенсифікація на базі науково-технічних досягнень викликали посилення вимог до професійної освіти (професійної підготовки) та широкого залучення всіх спеціалістів цієї галузі, зокрема тренерів-викладачів. Сучасна система професійної підготовки в Україні спрямовує освітній процес на якісну професійну підготовку тренерів-викладачів. При цьому особливої актуальності

набуває проблема формування професійної готовності майбутніх тренерів-викладачів до роботи в закладах освіти спортивного спрямування.

Відповідно до нової освітньої парадигми фахівець повинен оволодіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями і навичками діяльності свого профілю, досвідом творчої та дослідницької діяльності вирішення нових проблем, досвідом соціально-оцінної діяльності, тобто він повинен бути компетентним і конкурентоздатним.

Аналіз досліджень. Різні аспекти професійної готовності тренерів і вчителів фізичної культури у вітчизняній науці досліджували Л. Волков, О. Демінський, С. Дмитренко, Ю. Железняк, Р. Карпюк, Т. Круцевич, Т. Ротерс, Л. Сущенко, С. Філь, Б. Шиян та інші вчені.

Згідно з освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра спорту у вищому навчальному закладі здійснюють підготовку фахівців у галузі 0102 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» за напрямом підготовки 6.010202 «Спорт», які можуть працювати вчителями фізичної культури й тренерами з різних видів спорту.

Мета статті – визначити структуру готовності тренера до професійної діяльності як професійно-педагогічного феномена та розкрити його змістове наповнення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 листопада 1999 р. № 2061 «Про затвердження Положення про спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю» спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю (далі – навчальний спортивний заклад) є навчальним закладом системи загальної середньої або вищої освіти – закладом фізичної культури і спорту, який забезпечує відбір і спортивну підготовку обдарованих дітей та молоді, створює умови для розвитку їхніх індивідуальних здібностей із метою досягнення високих спортивних результатів і поповнення національних збірних команд у поєднанні із здобуттям учнями та студентами відповідної освіти.

Заклад освіти спортивного профілю здійснює підготовку спортсменів вищих категорій і забезпечує навчально-тренувальні заняття та проведення змагань відповідно до навчальних планів із видів спорту і нормативно-правових актів МОН України. До навчальних спортивних закладів належать такі:

- середня загальноосвітня школа-інтернат і ліцей-інтернат спортивного профілю – загальноосвітні навчальні заклади II і III ступеня, які забезпечують здобуття учнями базової та повної загальної середньої освіти відповідно і поглиблену спортивну підготовку;

- училище спортивного профілю – заклад вищої освіти першого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації за спеціальностями галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини», і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

- коледж спортивного профілю – заклад вищої освіти другого рівня акредитації, який про-

вадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації за напрямом або за спеціальностями галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини», і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Згідно з Положенням про дитячо-юнацьку спортивну школу (постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 993 (редакція станом на 1 січня 2017 р.)) дитячо-юнацька спортивна школа (ДЮСШ) – профільний спортивний навчальний заклад, який забезпечує в позаурочний і позанавчальний час пошук, розвиток і підтримку обдарованих вихованців, створення необхідних умов для максимальної реалізації їхніх здібностей в обраному виді спорту, що в установленому порядку визнаний в Україні, та для підготовки резерву національних збірних команд, спортивно-оздоровчої роботи та формування здорового способу життя вихованців засобами спорту.

Професійна діяльність тренера має складну структуру [Каргаполов, 1985: 44]. Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики ця діяльність вимагає високого рівня знань у галузі біологічних і психологічних процесів, які відбуваються у період активного росту та розвитку юного спортсмена, володіння засобами, методами і формами педагогічного і тренувального впливу, високої фізичної та технічної підготовленості, розвиненості педагогічних здібностей, сформованості певних рис і якостей особистості, що в сукупності становить його професійну компетентність.

Спортивний тренер, за визначенням М. Волкова, це, перш за все педагог, який здійснює не тільки навчання техніці рухів і сприяє розвитку фізичних здібностей юного спортсмена, але і його виховання, формування рис та якостей особистості, мотивів, інтересів, цінностей [Волков, Топчиян, 1989: 8].

Проблема підвищення рівня готовності майбутнього тренера зі східних однокласників до професійної діяльності, здатного вільно й активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати, втілювати нові ідеї та технології навчання й виховання є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах [Кузьминський, 2009: 31]. По-перше, професійно компетентний тренер позитивно впливає на формування творчих дітей у процесі навчально-виховної роботи; по-друге, зможе добитися кращих результатів у своїй професійній діяльності; по-третє, сприяє реалізації власних професійних можливостей.

Наукові дослідження Н. Кузьміної, О. Петуніна, Ю. Шкреттія та інших учених переконують,

що головною метою навчання студентів у закладі вищої освіти є формування їхньої готовності до професійної діяльності. При цьому, на думку більшості науковців (Г. Кит, А. Линенко, О. Федик та інші), професійна готовність майбутнього фахівця характеризується інтегративним станом особистості, яка поєднує оптимальну систему знань, умінь, навичок, потреб, мотивів і здібностей, тобто все те, що формує професійні якості фахівця та його ставлення до діяльності.

Загалом, професійна готовність фахівців із фізичної культури і спорту, зокрема тренерів, до професійної діяльності, за визначенням О. Долгової, передбачає систему загальних і спеціальних психолого-педагогічних знань і умінь, необхідних для ефективного здійснення навчально-виховної діяльності; сформоване цілісне професійне мислення і свідомість, що зумовлюють успішність творчої професійно-педагогічної діяльності [Долгова, 2001: 32].

І. Косміна підкреслює, що професійна готовність тренера зі спорту – це «... сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості і готовності тренера як суб'єкта педагогічної дії структурувати наукові та практичні знання з метою ефективної організації тренувального процесу спортивного колективу для успішного вирішення поставлених завдань» [Косміна, 1993: 15].

А. Якімов під поняттям «професійна готовність тренера» розуміє комплексну характеристику особистості, яка поєднує професійні, комунікативні та особистісні якості особистості тренера і дає змогу досягати якісних результатів у професійній діяльності [Якімов, 2003: 94]. Структуру професійної готовності тренера, на думку автора, утворюють професійно-діяльнісний, комунікативний і особистісний компоненти, кожному з яких відповідають певні компетенції та професійно-особистісні властивості, базові для цієї компетенції.

Ми погоджуємось з Є. Коргаполовим, який зазначає, що професійна готовність тренера зі спорту може досліджуватися на таких рівнях: особистісному як прояв індивідуально-особистісних якостей, що зумовлені характером майбутньої діяльності; функціональному, що представляє її як тимчасову готовність і працездатність, передстартову активізацію психічних функцій, уміння мобілізувати необхідні фізичні та психічні ресурси для реалізації діяльності; особистісно-діяльнісному, що визначає готовність як цілісний прояв усіх сторін особистості, дає можливість ефективно виконувати свої функції [Каргаполов, 1985].

Під час визначення сутності та змісту поняття «готовність» тренера до професійної діяльності

треба враховувати специфіку відповідного виду спорту.

Тренер зі східних одноборств повинен мати досить різнобічну підготовку для того, щоб ефективно організувати і провести тренування. І в цьому контексті важливо підкреслити, що тренер – це, перш за все, педагог, який повинен володіти: а) змістом предмета (наприклад, технікою і тактикою кікбоксингу, тхеквондо, карате, дзюдо та іншим); б) послідовністю навчання прийомів; в) методикою навчання і тренування; г) методикою педагогічного контролю і корекції становлення майстерності, щоб мати здатність навчати культурі руху, необхідно самому досконало опанувати цими рухами і виконувати їх відповідно до змін ситуації; г) знаннями з вікової психології та психофізіології; д) методикою розвитку мотивації та стимулювання до активної діяльності в цій галузі.

В основі формування високої спортивної майстерності східних одноборств лежить правильне вивчення техніки й тактики. Тактична майстерність значною мірою залежить від рівня володіння технікою певного східного одноборства, від правильності та міцності засвоєння навичок виконання технічних дій. Тому в основу функціонування східних одноборств як засобів фізичної культури та спорту покладено технічну підготовку і тактику використання цієї техніки. Чим більшим обсягом техніки володіє спортсмен, тим він більш адаптований до ситуацій, що виникають у процесі поєдинку.

На заняттях процес навчання організовується і здійснюється викладачем-тренером. Для того щоб забезпечити своїм учням можливість займатися обраним видом фізкультурно-спортивної діяльності та досягнення ними високих спортивних результатів, викладач-тренер повинен не тільки мати високий рівень професійної майстерності як спортсмен, але й володіти арсеналом педагогічних (дидактичних) положень, на яких буде ґрунтуватися навчально-тренувальний процес.

Наведені визначення дають можливість уточнити зміст поняття «готовність тренера зі східних одноборств до професійної діяльності» в дитячо-юнацьких спортивних школах як цілісне, складне особистісне утворення, інтегративна якість особистості тренера, яка поєднує володіння психолого-педагогічними та спортивно-професійними знаннями, уміннями, навичками, мотивацію досягнення високого спортивного результату, професійно важливі якості, що в сукупності забезпечують ефективне виконання професійної діяльності.

Це визначення дає можливість визначити в структурі готовності майбутніх тренерів зі східних однокласників до професійної діяльності в дитячо-юнацьких спортивних школах такі компоненти: змістово-професійний, особистісний, мотиваційний, комунікативний, професійно-діяльнісний.

Розглянемо змістове наповнення кожного з компонентів готовності майбутнього тренера до професійної діяльності.

Змістово-професійний компонент відображає володіння майбутнім тренером системою базових знань із педагогіки, різних галузей психології (вікової, педагогічної, соціальної, психології спорту та інших), фізіології, біології та методики викладання відповідного виду спорту. Наприклад, знання закономірностей навчання, засобів, методів і форм організації навчання; знання закономірностей, принципів, видів, засобів і методів виховання особистості; уміння ставити виховні завдання, обирати адекватні засоби і методи для їх вирішення; уміння обирати методи психологічного впливу на вихованців, адекватні характеру педагогічної ситуації; знання і володіння різними методиками і технологіями навчання і виховання; знання в галузі психології розвитку, фізіології; володіння знаннями з педагогічної психології, уміння враховувати вікові та фізіологічні закономірності розвитку особистості дитини під час організації тренування; знання і вміння в галузі мотивації навчальної діяльності, стимулювання інтересу та прагнення до успіху, створювати ситуації успіху в навчальній та спортивній діяльності; знання в галузі психології спілкування, здібності до організації педагогічної взаємодії, уміння створювати сприятливий психологічний мікроклімат; володіння понятійним апаратом фізичної культури та спорту; знання теорії і методики фізичного виховання, спортивного тренування, педагогіки та психології фізичної культури і спорту; знання медико-біологічних основ фізкультурно-спортивної діяльності; володіння системою сучасних наукових знань про закономірності процесу навчання і тренування, форми й методи організації та управління багаторічною підготовкою юних спортсменів; знання методики навчання східних однокласників, принципів побудови, форм і методів навчання східних однокласників.

Особистісний компонент готовності до професійної діяльності пов'язаний із розвиненими професійно-педагогічними здібностями майбутнього тренера зі східних однокласників (дидактичними, організаційними, комунікативними, прогностичними, предметно-практичними тощо) та професійно важливими якостями (моральними, комуні-

кативними, когнітивними, емоційно-вольовими, особистісно-характерологічними тощо).

Мотиваційний компонент готовності відображає внутрішнє прагнення до успішної педагогічної діяльності, наявність цілей, прагнень, установок, інтересу, мотивів професійної діяльності; сформовані зовнішні щодо спортивної діяльності мотиви (визнання, самоствердження, соціальний статус, рівень спортивної майстерності тощо), відносно внутрішні мотиви (інтерес до спортивної діяльності, прагнення до самовдосконалення тощо), внутрішні мотиви (процесуальні і результативні) та мотиви особистісної самореалізації (безпосереднє прагнення реалізувати себе в професійній діяльності, в досягненнях власних учнів). Важливо підкреслити, що мотиваційний компонент значною мірою впливає на результат спортивно-педагогічної діяльності тренера.

Комунікативний компонент готовності до професійної діяльності визначає ефективність педагогічного спілкування майбутнього тренера з дітьми і вимагає сформованості у нього значної кількості комунікативних знань і вмінь, зокрема таких як: знання професійної термінології, мовна компетентність, культура мислення і мови, мовленнєва активність; уміння встановлювати й підтримувати контакт і зворотний зв'язок у спілкуванні з дітьми; уміння враховувати психолого-педагогічні особливості дітей; розуміти мотиви та емоційні стани учнів, індивідуальні та вікові особливості, швидко орієнтуватися в педагогічних ситуаціях; уміння знайти правильний підхід до дітей, встановлювати з ними доцільні з педагогічного погляду взаємини; наявність педагогічного такту, проявляти повагу й тактовність у стосунках із дітьми та їхніми батьками; здатність поєднувати вимогливість із наданням дітям можливостей для прояву ініціативи та самостійності; вміння вирішувати конфліктні ситуації тощо. Комунікативний компонент готовності пов'язаний із реалізацією тренером навчально-тренувального процесу. Неправильно побудоване педагогічне спілкування тренера та учнів негативно впливатиме на ефективність процесу їхньої спортивної підготовки.

Професійно-діяльнісний компонент готовності тренера пов'язаний із здійсненням навчально-тренувального процесу та поєднує в собі педагогічну і спортивну діяльність тренера й охоплює такі спортивно-педагогічні вміння, як використання в педагогічній діяльності сучасних методів фізичного виховання/спортивного тренування; здатність до проектної діяльності у сфері фізичної культури і спорту; володіння техніками з певного виду спорту; володіння методикою навчання пев-

ного виду спорту (системи навчання, принципи, методи й форми організації навчання, володіння комплексом навчальних вправ, послідовністю вивчення елементів, володіння методичними прийомами навчання, регулювання спортивних навантажень учнів); володіння основами фізичної реабілітації та надання першої медичної допомоги; володіння методикою навчання східних однокорств, сформованість професійно-педагогічних навичок і вмінь, що дають змогу вирішувати виховні та навчально-тренувальні завдання на різних етапах тренувань, організувати й управляти спортивною і масовою роботою з пев-

ного виду спорту; високий рівень фізичної та технічної підготовленості.

Висновки. Отже, враховуючи складну структуру поняття «готовність тренера зі східних однокорств до професійної діяльності», вважаємо, що для її формування у майбутніх тренерів необхідно створювати певні педагогічні умови в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків є обґрунтування і визначення відповідних педагогічних умов, які сприятимуть ефективній професійній діяльності тренерів із східних однокорств у підготовці юних спортсменів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волков Н. Н., Топчиян В. С. Моделирование личности и деятельности тренера и совершенствование высшего физкультурного образования. ANALYTIC-SERIAL. *Теория и практика физической культуры*. 1989. № 10. С. 7–9.
2. Долгова Е. В. Педагогические условия формирования профессиональной компетентности студентов АФК: на примере специализации «Гребной спорт»: дисс. ... канд. пед. наук. Москва, 2001. 135 с.
3. Каргаполов Е. П. Проблемы построения общей модели специалиста по физической культуре. *Теория и практика физической культуры*. 1985. № 1. С. 42–45.
4. Космина И. П. Профессионализм деятельности преподавателя спортивно-педагогической кафедры ВУЗа физической культуры: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теория и методика профессионального образования». Москва, 1993. 22 с.
5. Кузьминский А. І. Наукові засади методичної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури та спорту. Київ: Науковий світ, 2009. 320 с.
6. Якимов А. М. Основы тренерского мастерства: учеб. пособ. для высш. учеб. заведений физ. культуры. Москва: Тера-Спорт, 2003. 176 с.

REFERENCES

1. Volkov N. N., Topchiyan V.S. Modelirovaniye lichnosti i deyatel'nosti trenera i sovershenstvovaniye vysshego fizkulturnogo obrazovaniya. [Modeling of a personality and of a coach activity and improving higher physical education.]. *Teoriya i praktika fizicheskoy kultury*. 1989, № 10. s. 7–9 [in Russian].
2. Dolgova E. V. Pedagogicheskiye usloviya formirovaniya professionalnoy kompetentnosti studentov AFK (Na primere spetsializatsii grebnoy sport) [Pedagogical conditions for the formation of professional competence of the students of the FCA (For example, specialization rowing)]. Dis... kand. ped. nauk E.V. Dolgova. Moscow. 2001. 135 s. [In Russian].
3. Kargapolov E. P. Problemy postroyeniya obshchey modeli spetsialista po fizicheskoy kulture. [Problems of building of a general model of a physical culture specialist]. *Teoriya i praktika fizicheskoy kultury*. 1985. № 1. S. 42–45. [In Russian].
4. Kosmina I. P. Professionalizm deyatel'nosti prepodavatelya sportivno-pedagogicheskoy kafedry VUZa fizicheskoy kultury. [Professionalism of the activity of the sports-pedagogical department teacher of the university of physical culture]. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity». Moscow. 1993. 22 s. [In Russian].
5. Kuzmyskyi A. I. Naukovi zasady metodychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury ta sportu. [Scientific principles of methodical preparation of the future teacher of physical culture and sports]. Kyiv. : Naukovyi svit. 2009. 320 s. [in Ukrainian].
6. Yakimov A. M. Osnovy trenerskogo masterstva. [Basics of coaching skills]. ucheb. posob. dlya vyssh. ucheb. zavedeniy fiz. Kultury. Moscow : Tera-Sport, 2003. 176 s. [In Russian].